

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ*

Σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν τουρκικὴν Ἀρχήν.

Αἱ σχέσεις τῆς ἀποκατασταθείσης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου πρὸς τὴν τουρκικὴν Κυβέρνησιν καθωρίσθησαν καθ' ὃν τρόπον καὶ αἱ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ τουρκικῷ Κράτει Ἐκκλησιῶν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ἀναγνωρισθεὶς ὡς Ἐθνάρχης τῆς Κύπρου παρὰ τῶν Τούρκων, κατηχυρώθη διὰ πολλῶν δικαιωμάτων, εἴτ' ἐξ ἀρχῆς καθορισθέντων εἴτε σὺν τῷ χρόνῳ μορφωθέντων. Αὐτὸς τε καὶ οἱ Ἐπίσκοποι ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Σουλτάνου «βεράτιον», ἐν ᾧ ἀνεγράφοντο τὰ προνόμια αὐτῶν. Δυστυχῶς διεζώθη ἐν μόνον βεράτιον, τὸ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Σωφρόνιον (1865 - 1900) δοθέν, ἄλλ' ἀναμφιβόλως παρέμεινεν ἐν αὐτῷ ἀμετάβλητος ὁ τύπος τῶν ἀνέκαθεν εἰς τοὺς Ἀρχιεπισκόπους διδομένων βερατιῶν, ὧν κύριος σκοπὸς ἦτο νὰ προφυλάξωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν. Κατὰ τὰς διατάξεις τῶν βερατιῶν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀνεγνωρίζετο ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἅπαντα τὸν Κλήρον καὶ τοὺς μοναχοὺς, ἀσκῶν ἐλευθέρως τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, διευθύνων τοὺς ναοὺς καὶ τὰς μονὰς, ἐκλέγων τοὺς λοιποὺς Ἐπισκόπους, τῆς Κύπρου. Ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν ὑπήγοντο τὰ τοῦ γάμου, διαζυγίων καὶ κληρονομιῶν, ἐπετρέποντο δὲ τ' ἀφιερώματα καὶ αἱ κληροδοτήσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐξαίρετικῶς ἐν περιπτώσει διαδικασίας ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς μαρτυρικῆς, καταθέσεως χριστιανῶν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶχε δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν κληρικῶν, δυνάμενος νὰ τιμωρήσῃ ἢ παύσῃ καὶ διορίσῃ ἑτέρους κληρικούς, ἢ νὰ ἐκδώσῃ ἐπιτίμια κατὰ λαϊκῶν. Εἰσέπραττεν ἐλευθέρως τὰ νενομισμένα χρηματικὰ δικαιώματα, εἶχε τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ ἦτο ἀπηλλαγμένος τῆς πληρωμῆς φόρων διὰ τὰ δι' αὐτὸν προοριζόμενα πράγματα ἢ τρόφιμα. Ἦδύνατο δὲ καὶ νὰ κληρονομή τούς ἀνευ κληρονόμων θνήσκοντας κληρικούς καὶ μοναχοὺς. Ἦτο ἰσόδιος, μὴ δυνάμενος νὰ παυθῇ ἀνευ ἀποδεδειγμένων ἐγκλημάτων, ἐδικαιοῦτο δὲ ν' ἀπευθύνηται πρὸς

* Συνέχεια ἐκ τοῦ ΙΗ' τεύχ. σελ. 253,

1) Φ. Γεωργίου Εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, σ. 136—143 Φ. Ζαυνέτου Ἱστορία τῆς Κύπρου, σ. 1043—50.

τὴν Ὑ. Πύλῃν καὶ νὰ φέρῃ τὰ ἐμβλήματα τοῦ ἀξιώματός του, χωρὶς νὰ ἐμποδίζηται ὑπὸ τινος ἐν τῇ ἐμφάνισι καὶ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του. Ἀναγνωρίζομένης διὰ τοῦ βερατίου τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τῶν ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Χριστιανῶν, ἀπηγορεύετο ὁ βίαιος αὐτῶν ἐξισλαμισμός. Ταῦτ' ἀνεγράφοντα ἐν τῷ βερατίῳ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Προκειμένου δὲ περὶ τῶν προνομίων τῶν Ἐπισκόπων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τινων διασωθέντων βερατίων, καίτοι καὶ τούτων ἀναγομένων εἰς μεταγενεστέρους χρόνους¹. Ἐξ αὐτῶν δὲ καταφαίνεται ὅτι παρεχωροῦντο καὶ εἰς τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Κύπρου ἐν σμικρῷ τὰ αὐτά, ὅσα καὶ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον δικαιώματα ἐλευθερίας διοικήσεως μονῶν καὶ ναῶν καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν, τοῦ γάμου καὶ τοῦ διαζυγίου, κληρονομίας, τιμωρίας τῶν ἀτακτούντων κληρικῶν καὶ μοναχῶν, ἀτελοῦς εἰσπράξεως τῶν εἰσοδημάτων, ἀσφαλείας ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἐν γένει.

Καὶ μέχρι μὲν τῶν μέσων τοῦ 15. αἰῶνος οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Κύπρου δὲν ἀνεμειγνύοντο εἰς τὰ τῆς εἰσπράξεως τῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν φόρων τῶν χριστιανῶν κατοικῶν τῆς νήσου, ἀλλ' οὐδ' ἡ Κυβέρνησις ἴσως εἶχεν ἀνάγκη τῆς ἀναμείξεως αὐτῶν, διότι ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων ἦτο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ἥτις ἀνετίθετο εἰς τὸν ἐκάστοτε ἐκ ΚΠόλεως ἀποστελλόμενον Πασᾶν, ἐκμισθεῦντα διὰ πλειοδοσίας τοὺς φόρους. Ἡ Κυβέρνησις, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, ἀνεγνώριζε διὰ βερατίου τοὺς ἐκλεγομένους Ἐπισκόπους οἵτινες ὡς προεστῶτες τῶν χριστιανῶν εἶχον σχέσιν πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας τῆς νήσου, οὓς ὑπεδέχοντο ἐρχομένους καὶ ἐφιλοδώρουσαν ἐκάστοτε καὶ ἐμεσίτευαν παρ' αὐτοῖς ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὰ μέσα τοῦ 15. αἰῶνος, ἐλαττωθέντος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, ἕνεκα ἐπιδημιῶν καὶ τῶν δυσβαστάκτων φόρων, οὓς ἀποφεύγοντες οἱ Κύπριοι ἐξηναγάζοντο νὰ ἐκπατριζῶνται, ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἵνα περιστελῇ τὴν ἀπληστείαν τῶν διοικητῶν τῆς νήσου καὶ ἐμπνεύσῃ ἐλπίδα καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀπομεινάντας πτωχοὺς κατοίκους, ἔκρινεν εὐλογον ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου καὶ τοὺς τρεῖς Ἀρχιερεῖς ὡς ἐφόρους τρόπον τινὰ καὶ ἐπιτρόπους τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων αὐτῆς, οἵτινες ἠδύνατο ν' ἀναθαρρήσωσιν ἔχοντες αὐτοὺς προστάτας καὶ μεσίτας παρὰ τῇ Κυβερνήσει. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔμελλον νὰ περιστέλλωνται καὶ οἱ ἀπληστοὶ διοικηταί, αἰσθανόμενοι τὴν ἰσχὴν τῶν Ἀρχιερέων παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἔθεωρετο μόνον πνευματικὸς ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός, ἡ δὲ

1) Ἰ. Χ. Χατζηϊωάννου, Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου Πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐκκλησίου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1914, σ. 336—340.—«Κυπριακὰ Χρονικά», Ἐπ. Περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Κύπρῳ, Ε', 1927, τευχ. α'. στ', σ. 5—23.

ἰσχύς του καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ ἰσοστάθμιζε τὴν τοῦ τούρκου διοικητοῦ. Ἐνδείξεις τούτου ἦτο τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐδέχετο τὰς ἐγγράφους ἀναφορὰς τῶν Ἀρχιερέων διὰ τοὺς δημοσίους φόρους τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς νήσου καὶ τὰς ἄλλας ὑποθέσεις αὐτῶν, ἐν αἷς ἀναφοραῖς δ' Ἀρχιεπίσκοπος ὑπεγράφετο κατὰ τὸ ἔκπαιλαι προνόμιον αὐτοῦ διὰ κινναδάρεως. Τὸ αὐτὸ χρώμα ἔφερε καὶ ἡ τιθεμένη σφραγὶς τουρκιστί, φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, προφανῶς δὲ κατέστη ἐγκαίρως γνωστὸν εἰς τὴν τουρκικὴν Κυβέρνησιν τὸ προνόμιον τοῦτο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας ἀπὸ τοῦ 1660 καὶ ἐξῆς μέχρι τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς νήσου ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν τῆς νήσου παρὰ τῆ Ἰψηλῆ Πύλῃ, ἀναγκαζόμενοι πολλάκις καὶ προσωπικῶς νὰ μεταβαίνωσιν εἰς ΚΠολιν¹). Διήνοιξαν δὲ ἑαυτοῖς στάδιον μεγάλης καὶ πλήρους κινδύνου πατριωτικῆς δράσεως, ἧς πολλάκις εὐγενῆ ἐπιπταν θύματα. Ἐγγυώμενοι εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων τῶν χριστιανῶν, ὄριζον τὸ ποσὸν ὅπερ ἕκαστον τῶν χωρίων ὄφειλε νὰ πληρώσῃ, ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων. Εἰσέπραττον δὲ αὐτοὺς δι' ἰδίων ὑπαλλήλων, «γραμματικῶν» ὀνομαζομένων, καὶ παρέδιδον εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ εὐθύνη αὕτη ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τῶν Ἀρχιεπισκόπων συνετέλουν εἰς μεγάλην ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ. Διότι ἤρκει ν' ἀποδείξῃ τις εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ὅτι ἦτο πτωχὸς μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον ὅπως ἀπαλλαγῆ τῆς υποχρεώσεως ἢ ὑποστῆ ταύτην ἡλαττωμένην. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δ' ἐντάλτηρίου γράμματος πρὸς τὸν εἰσπράκτορα τῶν φόρων «γραμματικὸν» ἢ ἀπῆλλασεν ἐντελῶς τὸν πτωχὸν τῆς πληρωμῆς φόρου ἢ ἡλάττου τὸ ποσόν. Οἴκοθεν ὁμοῦς ἐννοεῖται ὅτι τὸ ὑπόλοιπον ποσὸν ἐβάρυνε τοὺς συγχωρήτας τοῦ πτωχοῦ, διότι ἡ Κυβέρνησις ἐζήτηι ὀλόκληρον τὸ διαρκῶς καὶ ἀθθαίρετως ὑπ' αὐτῆς ὑψανόμενον ποσὸν τῶν φόρων. Οἱ δὲ Ἀρχιεπίσκοποι διαρκῶς ἠγωνίζοντο κατὰ τῆς ἀκορέστου τουρκικῆς ἀπληστείας.

Ἐν τοῖς εἰς τοὺς Ἀρχιεπισκόπους καὶ Ἐπισκόπους διδομένοις θεραπείοις ἀνεγράφετο ὅτι ἀπηγορεύετο βίαιος ἐξισλαμισμὸς. Ἀλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Ὁρθόδοξοὶ Ἐκκλησίαι ὑπὸ τοὺς βαρβάρους Τούρκους, εἰσῆλθεν εἰς στάδιον μεγάλων δοκιμασιῶν, θλίψεων καὶ διωγμῶν.

Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Κυπρίων ἐν τέλει τοῦ 15^{ου} αἰῶνος

Μετὰ τὴν τουρκικὴν τῆς Κύπρου κατάκτησιν, πλεῖστοι Ἕλληνες

1) *Κυπριανοῦ*, ἐνθ' ἄν. σ. 466 ἐξ. Πρβλ. H. C. Luke, *Chyprus under the Turks (1571-1878)* Oxford 1921, σ. 76 ἐξ. *Φ. Γεωργίου*, ἐνθ' ἄν. σ. 100 1. 127. 8

κάτοικοι αὐτῆς, εἴτε διότι συνηγωνίσθησαν μετὰ τῶν Ἑνετῶν κατὰ τὴν ἀμυναν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων, εἴτε διότι δὲν ἠνείχοντο τὴν νέαν οὐμανιὰν βασιλείαν καὶ ἀλλοθρησκίαν κατακτητῶν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδημήσωσιν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰς ἐνετικὰς κτήσεις.

Πολυπληθεῖς Κύπριοι πρόσφυγες, διὰ διατάγματος τῆς Ἑνετικῆς Ἀρχῆς, ἀπὸ 5 Ἰουλίου 1573, ἐγκατεστάθησαν ἐν Πόλα τῆς Ἰστρίας, μετ' ἄλλων ἐλλήνων προσφύγων σπουδαίαν συμπήξαντες Ἑλληνικὴν Κοινότητα¹. Μετὰ πενταετίαν δὲ (1578) ἀποτυχοῦσης τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως τῶν Κυπρίων ὁ ἐξ Ἀμμοχώστου Κύπριος εὐπατρίδης Φραγκίσκος Καλλέργης ἀνέλαβε νὰ συνοικήσῃ ἐν Πόλα 50 οἰκογενεῖας Κυπρίων καὶ Ἰσαριθμούς Ναυπλιέων καὶ Μονεμβασιωτῶν. Ἀλλὰ μόνον 25 οἰκογένειαι ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσι, μικρὸν κατὰ μικρὸν, καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τοῖς παρὰ τὴν Πόλαν χωρίοις Maderno καὶ Pigoì. Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου χωρίου οἱ ἀποικοὶ Κύπριοι ταχέως ἠναγκάσθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν, ἔνεκα τῆς νοσηρότητος τοῦ κλίματος αὐτοῦ καὶ διαφόρων ἄλλων δυσχερειῶν περὶ τὴν ὀριστικὴν ἐγκατοίκησιν. Τῷ 1581 ἐν Πόλα καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν χωρίοις εὐρίσκοντο 48 οἰκογένειαι προσφύγων Κυπρίων, ἀλλὰ μετὰ τετραετίαν περιωρίσθησαν εἰς 42 μόνον.

Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο ἡ οἰκογένεια τοῦ ἡρωϊκῶς ἐν Λευκοσίᾳ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγωνισθέντος Ἰουλίου Σωζομένου, τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ υἱὸς Ἰωάννης Σωζόμενος τῷ 1586 μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἀπεδήμησεν εἰς Πόλαν. Ἡ Ἑνετικὴ Ἀρχὴ παρεχώρησε πρὸς ἐγκατοίκησιν αὐτῶν ἐκτεταμέναν γαίαν παρὰ τὴν θέσιν Campi d'Altura καὶ παρὰ τὴν ἐπαυλιν Tertian, ἀπετελέσθη δ' ἐξ αὐτῶν ἰδιαίτερος ἐλληνικὸς συνοικισμὸς «τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τῶν τριῶν θυρῶν», ὀνομασθεὶς οὕτως ἔκ τινος ἐκεῖ κειμένου ναοῦ. Ἰκανοὶ τῶν Σωζομένων κατώκησαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πόλα προσελκυσθέντες δὲ εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν ἐξεπαίδεύθησαν ἐν τῇ ἐν Ρώμῃ ἐλληνικῇ Κολλεγίῳ τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου καὶ διέπρεψαν ὡς λόγιοι καὶ ὡς κληρικοί. Δύο ἀδελφοί, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Κορνήλιος Σωζόμενοι, ἀνεδείχθησαν διαδοχικῶς Ἐπίσκοποι τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐν Πόλα, ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1587 μέχρι τοῦ ἔτους 1605, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ 1605 μέχρι τοῦ 1618. Ἐπὶ τῇ παιδείᾳ αὐτοῦ διεκρίθη καὶ ὁ Ἰωάννης Σωζόμενος, περιγράψας ἰταλιστὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Κυπρίων κατὰ τῶν Τούρκων 2. Ἐγγονος τούτου πιθανῶς

1) *Μαργαρίτου Κωνσταντινίδου*, Ἡ ἄλλοτε ἐν Πόλῃ τῆς Ἰστρίας Ἑλληνικὴ Κοινότης καὶ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς ἐλληνικοὶ συνοικισμοὶ (1540-1796) «Ἐκκλησ. Φάρος» Ἀλεξάνδρειας, IB'. 1923, σ. 508-524. Ἰ. Βελοῦδου, Ὁρθόδοξον Ἑλλήνων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ, ἐκδ. β'. Βενετία 1893, σ. 178.

2. *Narratione della guerra di Nicosia fatta nel regno di Cipro da Turchi l'anno 1570*, Bononiae 1576.

ὕπῃρξεν ὁ Ἰάων Σωζόμενος περὶ οὗ ὁ Κύπριος λόγιος Νεόφυτος Ροδινὸς παρέχει τὴν πληροφορίαν δι' ἡτο φιλόσοφος καὶ διδάσκαλος εἰς τὴν Θεολογίαν, ρήτορας ἀριστος· ἐδίδαξε ρητορικὴν εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον καὶ ἄλλα μαθήματα, ἔγραψεν ἐξηγησιν εἰς τὴν ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, λόγους ἐγκωμιαστικούς καὶ ἄλλα· ἐγένετο ὕστερον θησαυροφύλαξ εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Κερκύρας». ¹ Διαπρεπέστερος τοῦ Ἰάωνος καὶ διάφορος τοῦ ἀνωτέρου Ἰωάννου, ὕπῃρξεν ὁ Ἰωάννης Σωζόμενος, ἐκπαιδευθεὶς καὶ διδάξας ἐν τῷ ἐν Ρώμῃ ἑλληνικῷ Κολλεγίῳ, σπουδάζας ὕστερον τὰ νομικὰ ἐν τῷ ἐν Παταυῖῳ Πανεπιστημίῳ, ἀσχοληθεὶς εὐδοκιμώτατα περὶ τὰ γράμματα ἐν Ἑνετίᾳ, ἔνθα καὶ ἐπιστάτης τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἐχρημάτισε, κατέλιπε δὲ καὶ τινὰς συγγραφάς ².

Ἄλλ' ἡ οἰκογένεια τῶν Σωζομένων λίαν ταχέως ἐξέλιπεν, ἡ δὲ μεγάλη αὐτῆς περιουσία περιήλθεν ἐξ ἐπιγαμίας εἰς τὴν οἰκογένειαν Franchini. Ἐκτὸς δὲ τῆς οἰκογενείας τῶν Σωζομένων διεκρίθη ἐν Πόλῃ καὶ ἐν τοῖς περιχώροις ἡ Κυπριακὴ ἑλληνικὴ οἰκογένεια τῶν Παλαιολόγων, τῷ 1586, ὑπὸ τὸν Ἡρακλέα Παλαιολόγον ἐκεῖ ἐγκατασταθεῖσα, ὡσαύτως δὲ ἡ οἰκογένεια Φλεβρά, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἐξηφχνίσθησαν.

[Διότι οἱ ἀτυχεῖς ἀποικοὶ Κύπριοι καὶ λοιποὶ Ἕλληνες ὑπέστησαν ἀνεκδιήγητα δεινὰ παρὰ τοῦ φανατικοῦ καὶ μισαλλοδόξου λατινικοῦ Κλήρου καὶ τῶν συνοικίων λατίνων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἑνετικὴ Ἀρχή, πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῆς πολιτικὸν συμφέρον ἐπροστάτευσε αὐτούς. Πρὸς ἐπιτυχίαν μάλιστα τοῦ συνοικισμοῦ διώρισεν ἴδιον Προβλεπτήν (Provveditore) Ἰστρίας, ἐδρεύοντα ἐν Πόλῃ. Ὁ πρῶτος προβλεπτής Ἰωάννης Κάλδος μετ' ἀπολύτου πληρεξουσιότητος καὶ ἐλευθερίας ἐργασθεὶς ἐπροστάτευσε τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους, διωργάνωσε τὰς Κοινότητας αὐτῶν καὶ τῇ ἐγκρίσει τοῦ λατινοῦ Ἐπισκόπου Πόλας ἐπέτρεψε τὴν ἰδρυσιν ὀρθοδόξου ναοῦ τοῦ ἁγ. Νικολάου ἐπὶ τῶν ἐρείπων λατινικοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅστις ὑπήχθη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐποπτεῖαν

1. Νεοφύτου Ροδινοῦ Περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὐγέκασαι ἀπὸ τὸ νησί τῆς Κύπρου, Ἐν Ρώμῃ 1859, σ. 150.

2) Μ. Α. Μουστοξύδου, Ἑλληνομνήμων, ἐκδ. Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως, Ἀθήνησι 1843 — 3, σ. 439—441. Νικ. Παπαδοπούλου Κομνηνοῦ, Historia Gymnasii Patavini, Venetiis 1726, σ. 121—2. I. Legend. Biographie hellénique, (XVII siècle) III, 154—6 v, 223—9. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἀθήνησι, 1867, σ. 193. Μ. Δήμιτσα, ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ διάδοσις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ... Ἀθήνησι 1900, σ. 170—71.

τοῦ προϊσταμένου τῆς ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἑνετίας 1). Ὁ τὸν Κάλβον τῷ 1581 διαδεχθεὶς ὡς Προβλεπτής κόμης Μαρίνος Μαλιπιέρου ὑπῆρξε δραστηριώτερος τοῦ προκατόχου του καὶ θερμότερος ἐν ταῖς ἐνεργεταῖς πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ εὐημερίαν τῶν ἀποικῶν, ὡς φιλέλληνα καὶ πεφωτισμένον κυβερνήτην προκαλέσας τὴν μῆνιν τοῦ λατινικοῦ λήρου. Ἐξ ἐκθέσεως αὐτοῦ εἶναι γνωστά τὰ μαρτύρια, ἅτινα οἱ Κύπριοι καὶ λοιποὶ Ἕλληνες ἀποικοὶ ὑφίσταντο ἐν Πόλῃ καὶ ἐν τοῖς περιχώροις. Οἱ φανατικοὶ λατῖνοι ἀπεστρέφοντο τοὺς Ἕλληνας ὡς «σχισματικούς» καὶ ἠγανάκτουσαν κατὰ τῶν Προβλεπτῶν διότι ἐπροστάτευον αὐτούς. Κατεκάουσαν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν καὶ κατέστρεφον ἀπολύοντες εἰς αὐτοὺς πρὸς βοσκὴν τὰ κτήνη, ἐφόρευον ἢ ἠκρωτηρίαζον τὰ κτήνη τῶν Ἑλλήνων, κατέστρεφον τὰς ἀμάξας καὶ κατέκοπτον τὰ καρποφόρα δένδρα. Κατὰ τοῦ Μαλιπιέρου διεμαρτυρήθησαν ἐντονώτερον εἰς Ἑνετίαν, διότι ἐπέτρεψεν εἰς δύο Κυπρίους νὰ ἰδρῦσῃσι νερόμυλον καὶ ἀνεμόμυλον, καίτοι ἐξ αὐτῶν ὠφελούντο καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ λατῖνοι κάτοικοι. Ἦρνοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν πώλησιν νηστησίμων τρεφῶν καὶ ἰχθύων, ἐπώλουσαν δὲ κρέας ἰσχνῶν καὶ καχεκτικῶν ἀγελάδων. Καθ' ἐκάστην παρεῖχον ἀφορμὰς προστριβῶν καὶ δικαστικῶν ἀγωγῶν ἀναφέρει δὲ ὁ Μαλιπιέρου παράδειγμα Κυπρίου ἀποίκου, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ πωλῆσῃ τοὺς βόας του, ἀντὶ εὐτελεστάτου ποσοῦ τῶν ἐξ παράδων πρὸς πληρωμὴν δικαστικῶν τελῶν! Τῷ 1582 μοναχοὶ τινες Ἕλληνες καὶ μοναχοὶ ἀπεβιάσθησαν εἰς Πόλιν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Κοινότητι ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ἀμέσως ν' ἀπέλθωσι, διότι οἱ ἰθαγενεῖς ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτῶν, ζητοῦντες καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἤδη ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων.

Ἐκ τούτων εὐνόητος ὑπῆρξε διὰ τοὺς ἀτυχεῖς ἐκπατρισθέντας Κυπρίους Ἕλληνας ἡ ὠφέλεια καὶ μεγάλη σπουδαιότης τῆς προστασίας τοῦ Προβλεπτοῦ Μαλιπιέρου, ὅστις καὶ δημοσίᾳ δαπάνῃ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπεπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς παρ' αὐτῷ οἰκίας, χρησιμευσάσης ὡς ἔδρας τῆς Κοινότητος, ὡσαύτως δὲ εἰς τὴν περιφραξίν τοῦ ἑλληνικοῦ νεκροταφείου. Ὁ ναὸς περιήλθε βραδύτερον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ σλαυορθοδόξου χωρίου ΡΙΓΟΙ, διότι, μικρὸν κατὰ μικρὸν, ἡ ἑλληνικὴ Κοινότης τῆς Πόλεως καὶ τῶν περιχώρων κατεστράφη. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῆς οἱ Κύπριοι μετ' ἄλλων ἀποδημῶν Ἑλλήνων ἱδρυσαν καὶ ἀλλαχοῦ Κοινότητα. Τοιαύτην Κοινότητα ἐπηξάν οἱ Κύπριοι ἐν Διβόρνῳ μετὰ Ἑπτανήσιων, Κρητῶν καὶ Χίων προσφύγων 2 Ἴκανοὶ δὲ Κύπριοι διεκρίνοντο ἐν τῇ περιακούστῳ Ἑλληνικῇ Κοινότητι Ἑνετίας, ἥς μάλιστα, μετὰ τὸν Γαβριὴλ Σεβήρον, προέστη ὡς Μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ Ἐξαρχος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου ὁ Κύπριος

1). Ἰ. Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. σ. 12

2). Νικολάου Κατραμῆ, Φιλολογικά ἀνέλεκτα Ζακύνθου, σ. 302. 383.

Θεοφάνης Ξενάκης (1617-1632),¹ ἀναφέρονται δὲ πλεῖστοι ἕτεροι λόγιοι καὶ κληρικοὶ Κύπριοι ἐν Ἑνετίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.² Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ διάταξις τοῦ Πέτρου Γαρφάνου Κυπρίου, καταφυγόντος εἰς Ἑνετίαν ἐκ Λευκασίας, ἐπίθεν κατήγετο, μετὰ τὴν ἄλωσιν. Ὁ Γαρφάνης διὰ διαθήκης αὐτοῦ ὤρισεν ὅπως ἐκ τῶν καταλειφθέντων ὑπ' αὐτοῦ χ.ημάτων σπουδάζωσιν ἐκάστοτε τέσσαρες νέοι Κύπριοι ἐν τῷ ἐκεῖ Κυπρίῳ λεγομένῳ Φροντιστηρίῳ. Ἐδίδαξαν δὲ καὶ ἐν τῷ ἐν Παταδίῳ Πανεπιστημίῳ διαπρεπεῖς Κύπριοι Καθηγηταί, ἐν οἷς ὁ Ἰωάννης Κιγάλας, διδάξας τὴν Φιλοσοφίαν, ὁ Ἀλέξανδρος Συγκλητικὸς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον καὶ ὁ Ἰάσων Δενόρες τὴν Φιλοσοφίαν.³ Ἔτεροι Κύπριοι διεκρίνοντο ὡς λόγιοι ἄνδρες καὶ συγγραφεῖς. Οὕτω δὲ ὁ Κύπριος ἱερομόναχος Θεοφάνης Λογαράς ἐπεμελήθη ἐν Ἑνετίᾳ τῆς ἐκδόσεως πολλῶν συγγραμμάτων. Ὁ γνωστὸς χρονογράφος Ἄγγελος Καλέπιος, ἐκ Λευκασίας καταγόμενος, μετὰ τὴν ἐκπαίδευσίν του εἰσῆχθη εἰς τὸ λατινικὸν τάγμα τῶν Δομινικανῶν, οὗτινος γενικὸς ἀντιπρόσωπος ἐν Ἱερουσαλήμ ἐχρημάτησε. Διεκρίθη δὲ ὡς Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων, εὗρεθεις ἐκεῖ ἡχημαλωτίστη, γενόμενος κτήμα δερβίσου τινός, μεταπωλήσαντος αὐτὸν εἰς τινα Ὀσμάν Τσελεπὴν, πλοίαρχον, ἀλλ' ἀπελευθερωθεὶς διὰ δραστηρίων ἐνεργειῶν τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν, καὶ διὰ πληρωμῆς 4,500 ἄσπρων, τῆ 8 Ἰανουαρίου 1571 ἐβοήθησεν ἐν ΚΠόλει διατρέψων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1571 τοὺς Κυπρίους αἰχμαλώτους, ἐπισκεπτόμενος καὶ ἐλεῶν αὐτούς. Τῆ 3 Φεβρουαρίου 1572, ἐπὶ τῆ ὑπονοίᾳ ὅτι ἦτο παπικὸς κατάσκοπος ἡχημαλωτίστη ὑπὸ τοῦ τούρκου πειρατοῦ Ὀλοῦτς Ἀλῆ, ἀπελυτρώθη, μετὰ τρεῖς ἡμέρας τῆ μεσολαβήσεαι τοῦ Ἀδαδάμαχ βέη τοῦ Ἀλγερίου καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην, ὅπου συνέλεγε χρήματα πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων, ἀπέθανε δ' ἐν Νεαπόλει τῆ 7 Αὐγούστου 1592. Ὁ Καλέπιος ὡς αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων τῆς ἀλώσεως συνέγραψεν ἰταλιστὶ δύο πραγματείας (Narratione dell' successo dell' espugnazione e defensione del regno di Cipro e della citta di Nicosia καὶ Narratione dell' espugnazione e defensione di Famagusta)⁴. Ταύτας δ' ἐδημοσίευσε μετὰ τῆς

1. Ἰωάννου Βελούδου, ἐνθ' ἄν. σ. 76 ἐξ. Α. Π. Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Α, 235 ἐξ.

2. Ἰωάννου Βελούδου, ἐνθ' ἄν. σ. 180 ἐξ.

3. Νικ Παπαδοπούλου Κομνηνοῦ, ἐνθ' ἄν. σ. 37. 180. Μ. Παράνικα, Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων κτλ. Ἐν ΚΠόλει 1867. σ. 192. G. Chassiantis L' instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les turcs jusqu'à nos jours, Paris 1881, σ. 87. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 336. 337.

4. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 228. Ἀνδρονίκου Δημητράκο-

φορίας τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ, λέγοντος, ὅτι ὁ Λεόντιος ἀπέβη κατὰ τὸ 35^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ 1. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ὁ φίλος τοῦ Λεοντίου Δαυῖδ Ἐσχέλιος τῷ 1602 ἐκάλεε αὐτὸν «μακαρίτην» 2, ἐνῶ ὡς περαιτέρω θα ἴδωμεν ἄλλοι τε καὶ ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, τελευτήσας τὸν βίον τῷ 1600, ἔγραψεν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολάς. Ὡστε ὁ Λεόντιος ἀποθανὼν κατὰ τὰ ἔτη 1600—1602 καὶ ἄγων τότε τὸ 35^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐγεννήθη περὶ τὸ 1565—1566, ἦτο δὲ μικρὸς παῖς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως ὑπῆρχε Σχολεῖόν τι ἐν Ἀμμοχώστῃ, διότι ὁ Νεόφυτος Ροδινὸς λέγει περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὅτι «ὄντας νέος εἰς τὰ σπουδαστήρια τῆς Ἀμμοχώστου ἐγεύθηκεν ὀλίγον τίποτις τῶν γραμμάτων, γραμματικῆς τε καὶ ποιητῶν καὶ ἰταλιανικῆς Γλώσσης» 3, Ἄλλ' ἢ πολυθρόνητος ἄλωσις κατέστρεψε πᾶσαν πνευματικὴν ζωὴν ἐν Κύπρῳ, μόλις δὲ κατέστη δυνατόν βραδύτερον νὰ καλλιεργηθῶσι τὰ γράμματα ἐκ ταῖς Μοναῖς τῆς Κύπρου, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δουλωθείσαις ἑλληνικαῖς χώραις ἐγένετο 4.

Ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος ἐξεπαιδεύθη ἔξω τῆς νήσου, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἔσχε, πρὸς τοὺς ἄλλοις, διδάσκαλον τὸν διαπρεπέστατον Ἐπίσκοπον Κυθέρων Μάξιμον Μαργούνιον, ἐν Ἐνετίᾳ διδάσκοντα, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ Λεόντιος μικρὸς τὴν ἡλικίαν μετέβη εἰς Ἐνετίαν, τῇ προστασίᾳ Ἰωῶς συγγενοῦς αὐτοῦ, ἐγκατεστημένου ἐκεῖ. Ἐξ Ἐνετίας, ὡς συνήθως ἔπραττον οἱ Ἕλληνες σπουδασταί, μετέβη εἰς Πατάβιον, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἠὺδοκίμησεν ὥστε ἀπέβη, κατὰ τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Νεόφυτον Ροδινὸν «σοφὸς ἄνθρωπος, διδακτὴς κκλοπίχειρος». 5 Ὡς σοφὸν ἄνθρωπον ἐχαρκτηήρισαν τὸν Λεόντιον καὶ πάντες οἱ γνωρίσαντες αὐτόν.

Ἀλλά, δυστυχῶς, ἐπ' ὀλίγον μὲν σχετικῶς ζήσας χρόνον, μὴ ἐργασθεὶς δὲ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τόπῳ, δὲν ἠδυνήθη ὁ Λεόντιος νὰ χρησιμοποίησιν τὴν μεγάλην αὐτοῦ παιδείαν. Διετήρει δὲ ἀλληλογραφίαν μετὰ πάντων σχεδὸν τῶν συγχρόνων αὐτῷ λογίων ἑλλήνων τε καὶ ξένων ἑλλη-

1. Νεοφύτου Ροδινοῦ, ἐνθ' ἄν. σ. 147.

2. E. Legrand, Bibliographie hellénique (XV-XVI siècles) 1, 21.

3. Νεοφύτου Ροδινοῦ, ἐνθ' ἄν. σ. 154-156.

4. Νεοφύτου Ροδινοῦ, ἐνθ' ἄν. σ. 146-7.

5. R. P o c o c k e, Beschreibung des Morgenlandes, Erlangen 1791, 11, 339. Σοφοκλέους Οἰκονόμου, Περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης εἰς κοινὴν διάλεκτον ἐρμηνείας τῶν Ἰπποκράτους ἀφορισμῶν διατριβή, ἐν ἣ καὶ οὐα λέξις πρὸς τὸν Φαλμεράυερ, Ἀθήνησι 1843, σ. 24 σημ. Ὁ Δαυῖδ Χυρταῖος, De statu Ecclesiarum... Wittembergae 1580, σ. 703 λέγει γενικῶς, γράφων περὶ τὸ 1586, «in Cypro et Candia aliques esse quie pupulum publice doceant audéo». Πρβλ. Ματθαίου Παρανίνα, ἐνθ' ἄν. σ. 163. G. Chassiotis, ἐνθ' ἄν. σ. 75.

νιστῶν, ἐξ ἧς δυνάμεθα ὀπωσδήποτε νά παρακολουθήσωμεν τὰ κατ' αὐτόν.

Λίαν ἐνωρίς, καί δῆ, πιθανῶς, κατὰ τὴν ἐν Ἑνετία διαμονήν του, προσελθὼν εἰς τὰς τάξεις τοῦ Κλήρου, περιώδευσε τὴν Γερμανίαν.

Ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Κ)πολιν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ὡς καταφαίνεται ἐκ τινων ἐπιστολῶν αὐτοῦ¹. Τὸ λεγόμενον ὅτι προσεκολλήθη τῷ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης Ματθαίω² δὲν εἶναι ἀκριβές, οὐδ' ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, Ματθαῖος ὀνόματι³. Βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι μετὰ τὴν περιοδεΐαν ἐκείνην ἐγκατεστάθη ὡς διδάσκαλος ἐν Ζακύνθῳ, ὁπόθεν ἔγραψε διαφόρους ἐπιστολάς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἀπαντήσαντας εἰς Ζάκυνθον⁴. Πάντες οἱ γράψκτες ἐξέφραζον τὸν θαυμασμόν αὐτῶν καὶ τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν νεαρὸν Κύπριον διδάσκαλον⁵. Ἄλλ' ἄδηλον διατί μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου ἐπῆλθε προσωρινὴ τις δυσἀρέσκεια, ὡς καταφαίνεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Λεοντίου ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου 1586 ἐκ Ζακύνθου⁶. Ἐπὶ πόσον χρόνον διέτριψεν ἐν Ζακύνθῳ ὁ Λεόντιος δὲν εἶναι γνωστόν. Κατὰ τὰ ἔτη 1587 — 1588 ἐδίδαξεν ἐν Κερκύρα, διαμένων ἐν τῇ Μονῇ τῆς «Κυρίας Θεοτόκου τῆς Λαμπούτιδος»⁷. Μετὰ διετηρῆ δὲ διδασκαλίαν ἐν Κερκύρα, ἐπανέκαμψε πάλιν εἰς τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην. Τῇ 16 Νοεμβρίου 1589 ἔγραψε πρὸς τὸν Μητροπολίτην Φιλαδελφείας Γαβριὴλ Σεβήρον, προϊστάμενον τῆς ἐν Ἑνετία Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐκ Βιέννης⁸, τῇ δὲ 16 Φεβρουαρίου 1590 πρὸς τὸν φιλιτατον αὐτῷ Διονύσιον Κατηλιανόν, ἐφημέριον τῆς Κοινότητος⁹. Ἐκ Βιέννης ἀπελθὼν ἐπεσκέφθη διαφόρους τῆς Γερμανίας πόλεις. Ἀφικόμενος εἰς Τυβίγγην τῇ 17 Μαρτίου 1590 παρουσιάσθη πρὸς τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Μαρτίνον Κρούσιον, κομίσας πρὸς αὐτὸν συστατικὴν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου, ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1589 χρονολογουμένην ἐξ Ἑνετίας, παρέσχε δέ, ὡς εἶδομεν, καὶ σχετικὴν πρὸς τὸν Γαβριὴλ Σεβήρον πληροφορίαν καὶ κατέλιπε τῷ Κρούσιῳ διάφορα ἀνέκδοτα σημειώματα. Ἐπὶ τούτων σῴζεται ἡ ἐξῆς τοῦ Μαρτίνου Κρούσιου σημείωσις «19 Mart. 1590. Ὅσιώτατε κύριε Λε-

1. E. Legrand, Bibliographie hellénique (XVII siècle) 111, 336.

2. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σ. 182.

3. L. Petit. Les évêques de Thessalonique, «Echos d'Orient», V, 1902, σ. 153-154.

4. Νικολάου Κατράμη, ἐνθ' ἂν. σ. 121-122.

5. Lamii, Deliciae eruditorum, IX, 65. 67. 68. 75.

6. E. Legrand, ἐνθ' ἂν. III, 136.

7. Μ. Γεδεών, Νεαὶ λόγιμων ἀνδρῶν τέρψεις, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια»

ΑΕ 1915, σ. 191.

8. Lamii, Deliciae eruditorum, Florentiae 1744, XV, 90-91.

9. Lamii, Deliciae eruditorum, Florentiae 1740. IX, σ. 70.

όντιε. Καθάπερ ἐμοὶ προσηνῶς ἐχθὲς παρὰ τὸ δεῖπνον ἐπηγγείλω: νῦν ἐν ταύτῃ τῷ χάρτῃ (παρακαλί) καταγράφειαις ἔστιν ἡς ἑλληνικὰς τῶν νεωτέρων καὶ ἀξιωμαθημονευτῶν ἱστορίας» 1. Μετὰ τοῦ Εὐστρατίου Λεοντίου εὐρίσκοντο ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ καὶ ἕτεροι λόγιοι Κύπριοι ὀρθοῦ δοξοὶ κληρικοί, ὡς ὁ δμώνυμος αὐτῷ Λεόντιος Φιλόπρονος ἱερομόναχος καὶ ὁ ἐξάδελφος Ἰεζεκιήλ Εὐρίχης, ἱερεὺς, ἀμφότεροι ἐκ Ἀεμεσοῦ καταγόμενοι 2. Τῇ 17 Μαρτίου 1590 συνηντήθησαν οἱ Κύπριοι οὗτοι μετὰ τοῦ Λεοντίου Εὐστρατίου παρὰ τῷ Μαρτίνῳ Κρουσίῳ, πρὸς ὃν ὁ Ἰεζεκιήλ ἔδωκε συστατικὴν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά ἐκ ΚΠόλεως. Ὁ Λεόντιος Φιλόπρονος καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ Εὐρίχης, ἀπελθόντες ἐκ Τυβίγγης, ἔγραψαν τῇ 21 Μαρτίου 1590 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μαρτίνον Κρούσιον ἐξ Αὐγούστης, ἔπει μετέβησαν. Ἐνήργει δὲ ὁ Εὐρίχης πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ, ὃν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου συλλαβόντες οἱ Τούρκοι ἐτήρουν ἐγκάθειρτον ἐν Ρόδῳ 3. Ὁ Λεόντιος Φιλόπρονος, οὐχὶ ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος, ὡς τινες νομίζουσι 4, συνέγραψε πραγματείαν τινα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «τοῦ σοφωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις κυρίου Λεοντίου ἀπολογία πρὸς τινα θεολόγον λατῖνον μεμφόμενον ἡμῖν ὡς μὴ εἰδόνιν ἀκριβῶς τὰ τῶν Πατέρων κρίνειν συγγράμματα καὶ διὰ τοῦτο σφάλ्लεσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Πνεύματος. *Quam exhibuit Demetrius Larissae in Thessalia ἀρχιεπίμην*». Ἐξ ἀντιγράφου τοῦ Δημητρίου Μητροπολίτου Λαρίσης ἐξέδωκε τῷ 1593 τὴν πραγματείαν ταύτην ὁ σπουδαῖος θεολόγος Χριστόφορος Πελαργός (Christophorus Pelargus), ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Disputationum et exercitationum theologiarum decades duae priores auctore Christophoro Pelargo, Francofurti 1593*». Εἶπομεν ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Λεόντιον Εὐστράτιον, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν Λεόντιον Φιλόπρονον, διότι οὐδεὶς, οὐδ' αὐτὸς ὁ Νεόφυτος Ροδινός, ἀριστα εἰδὼς τὰ κατὰ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Λεόντιον Εὐστράτιον, ἐμνημόνευσε συγγραφήν τινος αὐτοῦ τοιαύτης 5. Ἄλλως τε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος

1. Wil. Schmid, Verzeichniss der griechischen Handschriften der H. Universitätsbibliothek zu Tubingen, Tubingen 1902, σ. 25. *Σ. Σιδερίδου*, 89^ο ἀν. σ. 11. 12.

2. Ἐκθέσις τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ Α'. Φιλολογικοῦ διαγωνισμοῦ τῆς Α. Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ.λ. Ἐν Λευκωσίᾳ 1924, σ. 107 ἔξ.

3. Martini Crusii, Annales suevici, Francofurt 1595-6, 11, 830-831. Legrand, Bibliographie hellénique (XV-XVI siècles) IV, 316.

4. Α. Π. Κεραμέως, Ἀντώνιος Στουδίτης καὶ τινα σύμμικτα. Ἐν Ἱερουσαλήμ (ἐκ τῆς «Νέας Σιών») 1905, σ. 22.

5. Πρβλ. Κ. Σάθα, Νεοελλ. Φιλολογία, σ. 182.

εἶχετο μᾶλλον τῶν διαλλακτικῶν πρὸς τοὺς Λατίνους γυνωμῶν τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου ¹. Καὶ ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν ἐκ ταιούτων πιθανῶς γυνωμῶν τοῦ Λεόντιου προεκλήθησαν ἐν Κύπρῳ συζητήσεις.

Ἐκ Ὑβρίγγης ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος μετὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ Λεοντίου Φιλοπόνου καὶ Ἰεζεκιήλ Ἐυρίχη μετέβη εἰς Αὐγουστὴν ἐνθα ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ ἐξόχου ἑλληνοῦτοῦ Δαυῖδ Ἐσχελίου, πρὸς αὐτὸν δ' ἔδωκε χειρόγραφον κώδικα περιέχοντα τὰς κατὰ Ἰουδαίων ὀμιλίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου ². Ἐκ Γερμανίας μετέβη εἰς Ἰταλίαν, εὗρισκετο δὲ πάλιν ἐν Ἐνετίᾳ τῇ 17 Ἰουλίου 1590, γράψας τὴν ἡμέραν ἐκείνην πρὸς τὸν Δαυῖδ Ἐσχέλιον ἐπιστολὴν, ἐν ἧ ἔχαιρέτιζεν αὐτὸν καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Μαξίμου Μαργουνίου ³. Ἐν Ἐνετίᾳ διαμένων τότε ὁ Λεόντιος ἠσχολεῖτο καὶ περὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, ἀξιοσημεῖωτα δὲ ὅσα ἐπέστελλεν ὁ τότε ἐν Ἐνετίᾳ σπουδάζων καὶ φιλικῶς συνδεθείς μετὰ τοῦ λογίου Κυπρίου Κυρίλλου Λούκαρις πρὸς τὸν Ἐσχέλιον «τὸν σοφὸν Λεόντιον περὶ ἅττα τῶν ἀναγκαίων γίνωσκε κατησχολεῖσθαι. Σπουδάζει γὰρ ἵνα χριστιανὸς διὰ λόγων ἱερῶν τῷ Κυρίῳ προσκτήσῃται. Καὶ τοῦτο αὐτῷ παρά τῶν τὰ πρῶτα ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐχόντων ἐπιτίθεται τὸ φορτίον, ἅτε δὲ εὐφρῆ καὶ σοφῶ καὶ ζῆλον θεϊκὸν ἐν ταῖς καλοῖς ἔχοντι» ⁴. Εἶναι ἀριστος ὁ παρά τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως χαρακτηρισμὸς οὗτος τοῦ Λεοντίου, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος ἀμφοτέρων Μάξιμος Μαργουνίος ἐν ταῖς πρὸς τὸν Ἐσχέλιον Ἐπιστολαῖς ὡς σοφὸν τὸν Λεόντιον ἐχαρακτήριζεν ⁵. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1590 ἔγραψεν ὁ Λεόντιος ἐξ Ἐνετίας πρὸς τὸν Λαυρέντιον Μαρῖνον ⁶, εἰς Πατάδιον δὲ μεταβάς τῇ 20 Ὀκτωβρίου ἔγραψε πρὸς τὸν Μάξιμον Μαργουνίον ⁷. καὶ ἔλαβεν ἐκεῖ ἔτι εὗρισκόμενος ἐπιστολὴν ἀπὸ 13 Νοεμβρίου 1590 παρά τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως ἐξ Ἐνετίας ⁸. Δευτέραν ἔγραψεν ὁ Λούκαρις ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν τῇ 28 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ πιθανῶς

1. *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν Μαξίμου Μαργουνίου, ἡ θεολογικὴ αὐτοῦ ἔρις πρὸς τὸν Γαβριήλ Σεβήρον, «Νέα Σιών» Ἱεροσολύμων, 1924, σ. 709 ἔξ.

2. E. Legrand, ἐνθ. ἀν. I, 21

3. *Θεοφίλου Κορυθαλλέως*, Περὶ ἐπιστολικῶν τύπων, Ἐνετίῃσι 1786, σ. 134. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ ἑλληνικὸν θέατρον, ἐκδ. Γ. Κρέμου, ἐν Ἀθῆναις 1872, σ. 413. E. Legrand, Bibliographie hellénique (XVII siècle), III, 138-9.

4. E. Legrand, ἐνθ' ἀν. III, 21.

5. Γ. Ζαβίρα, ἐνθ. ἀν. σ. 413.

6. Lamii, ἐνθ. ἀν. I, 71.

7. E. Legrand, ἐνθ' ἀν. III, 140.

8. E. Legrand, ἐνθ' ἀν. III, 141.

ἔτους εἰς Ρώμην 1, ὅπου μετέβη ὁ Λεόντιος διὰ Βιέννης, γράψας ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Διομόσιον Γαλατῶν 2. Πόσον χρόνον διέτριψεν ἐν Ρώμῃ καὶ τί ἐκεῖ ἔπραξεν ἀγνοοῦμεν, δυστυχῶς. Γινώσκουμεν μόνον ὅτι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1591 εὗρίσκετο πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, τῇ 3 Ἰουνίου τοῦ ἔτους ἐκείνου γράψας πάλιν πρὸς τὸν Δαυρέντιον Μαρίνον καὶ προσκαλέσας αὐτὸν τε καὶ τὸν ἱερομόναχον Ναθαναήλ Πολίτην νὰ μεταβῶσιν εἰς Παλαιστίνην πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων 3. Πιθανῶς ἐξ Ἑνετίας εἰς Παλαιστίνην μεταβὰς καὶ ἐκπληρώσας τὸν εὐσεβῆ τοῦτον αὐτοῦ πόθον, κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1591, μετέβη εἰς Κύπρον ἐν τέλει ἐκείνου ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπιόντος ἔτους.

Εἰς Κύπρον ἀφικόμενος ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος διωρίσθη Ἡγούμενος τῆς παρὰ τὴν Λευκοσίαν Μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Πίπτη, ἐπιλεγομένης, 4 εὐρὼν ἐν αὐτῇ ἢ τὸ πρῶτον ἰδρύσας Σχολήν, ἐν ἣ δραστηρικῶς εἰργάσθη ἐπὶ ἑννέα περίπου ἔτη. Κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκείνο διάστημα, μέχρι τῆς προώρου τελευτῆς αὐτοῦ, σταθερῶς ἐν Κύπρῳ διέμεινε, καὶ λαμπρῶς εἰργάσθη πρὸς ἀναγέννησιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτέρα μὲν ἀλλὰ δυστυχῶς ὀλιγοχρόνιος περίοδος τοῦ βίου τοῦ Λεοντίου, συνειργάζετο δὲ μετ' αὐτοῦ φαίνεται ὡς διδάσκαλος, πλὴν ἄλλων, ὁ Ματθαῖος Γαλατινός, περὶ οὗ ἐσημείωσεν ὁ Ροδινός «Ματθαῖος ἱερομόναχος Γαλατινός, ἀπὸ ταῖς Γαλάταις ἐσπούδασε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐδίδαξεν ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεπαύτηκεν. Ἦταν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ μακαρίου Λεοντίου καὶ παρέδω» 5 Ἀλλὰ δυστυχῶς παραμένουσιν ἀγνωστα αἱ λεπτομέρειαι τῆς διδασκαλικῆς δράσεως τοῦ Λεοντίου Εὐστρατίου, γινώσκουμεν δὲ ὅτι οὐ μόνον ἐκ Κύπρου ἀλλὰ καὶ ἀλλαχόθεν ἐξεπέμποντο πρὸς αὐτὸν μαθηταί. Ἐτι δὲ πλέον ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ παρήγαγε καὶ γενικωτέραν πνευματικὴν κίνησιν. Ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τῆς Κύπρου, ἀπολέσασα, ὡς εἶδομεν, τὴν ἣν ἐν αὐτῇ εἶχε θέσιν, προσεπάθει ν' ἀνακτήσῃ αὐτὴν διὰ προσελκύσεως ὁπαδῶν καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ζωηρόταται διεξήγοντο συζητήσεις ἐπὶ τῶν χωριζόντων τὰς Ἐκκλησίας ζητημάτων ὑπεκινήθησαν τοιαῦτα ζητήματα καὶ ἐν Κύπρῳ. Ὁ δὲ Λεόντιος Εὐστράτιος ἐχόμενος τῶν διαλλακτικῶν γνώμων τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Μαξίμου Μαργουνίου, ὡς ὑποδηλοῖ καὶ ἡ εἰς Ρώμην μετάβασις αὐτοῦ, παρακολούθησας τὴν σφοδρὰν μεταξὺ τοῦ Μαργουνίου καὶ τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου ἐν Ἑνετίᾳ

1. Αὐτόθι, III 141.

2. Αὐτόθι, III, 140.

3. Lamii, §. 9. ἀν. IX, 71.

4. Νεοφύτου Ροδινού, ἐνθ' ἀν. σ. 147.

5. Νεοφύτου Ροδινού, ἐνθ' ἀν. σ. 148.

ἔριδα ἐτάχθη προφανῶς ὑπὲρ τοῦ πρώτου. Ἐγραψε δὲ δις ἐξ Ἑνετίας πρὸς τὸν διαλλάξαντα τοὺς δύο ἀντιπάλους διαπρεπέστατον Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον Πηγᾶν, ἀπαντήσαντα αὐτῷ, ὡς καταφαίνεται ἐκ φράσεως ἐπιστολῆς τοῦ Μελετίου πρὸς αὐτόν, «ἐγράψαμέν σου τῆ συνέσει Ἑνετίας, δαυὶν ἐλείθεν ἐπιτοχόντες σου γράμμασιν» 1). Ὅτι δ' ἐν Κύπρῳ ἤρξαντο νῦν ἄμχ τῆ ἀρξίει τοῦ Λεοντίου Εὐστρατίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων συζητήσεων, Παῖσιός τις ἱερομόναχος καὶ οἱ πρόκριτοι Λεμεσοῦ ἔγραψαν πρὸς τὸν Μελέτιον Πηγᾶν, ζητοῦντες τὴν λύσιν τῶν προκληθέντων ζητημάτων. Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ἀθυμῶν τότε ἐπὶ ταῖς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ταλαιπωρίαις καὶ ταῖς ἰδιαιτέρισ δυσχεραίαις τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, ἠσθάνθη μεγάλην λύπην ἐκ τῶν ἐκ Κύπρου εἰδήσεων. Ἀπαντήσας δὲ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1592 ὑπέδειξεν, ὅτι ἦτο ἄτοπος ἢ ἀκαιρος συζήτησις περὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων ταραττόντων τὸν ὀρθόδοξον λαὸν τῆς Κύπρου, ὑποβληθέντα ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν, καὶ ἐξέφραξε τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ διατὶ ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος, πρὸ μικροῦ ἐκ τῆς ἐσπερίως Εὐρώπης ἐπανακάμψας, προῦκάλεσε συζητήσεις, αἵτινες ὑπ' ἄλλας συνθήκας καὶ περιστάσεις ἐκεῖ διεξάγονται. Ἡ ταλαιπωρουμένη ὑπὸ τῆς τουρκικῆς δουλείας Ἀνατολή ἔπρεπε ν' ἀπέχη ἀπὸ τοιούτων συζητήσεων, πολλῷ μᾶλλον ὅτι αὕτη ἔχει παρὰ τῶν Πατέρων λελυμένα τὰ ζητήματα καὶ πρέπει νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν παραδοθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν πίστιν. Πρὸς ἐνίσχυσιν, οὐχ' ἦττον, τῶν ὀρθοδόξων Κυπρίων ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν ὁ μέγας Πατριάρχης τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν ἐπὶ τῶν προκληθέντων ζητημάτων ἐν τῇ πρὸς τὸν Παῖσιον, τοὺς προκρίτας Λεμεσοῦ καὶ τοὺς λοιποὺς Χριστιανοὺς τῆς Κύπρου ἀπαντητικῇ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1592 ἐπιστολῇ 2).

Τότε πιθανῶς ἔγραψεν ὁ Μελέτιος Πηγᾶς καὶ πρὸς τὸν Λεόντιον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐξῆς χρόνον φιλικῶς αὐτῷ ἐπέστελλε «περιπόθητον ποθεινὸν καὶ φίλον τέκνον», προσονομάζων. Τῷ 1595 ἔγραψε πρὸς αὐτόν καὶ Μαργούνιος ἐξ Ἑνετίας, ζητῶν πληροφορίας περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτοῦ ἔργου καὶ περὶ τῶν «προσφοιτησάντων (αὐτῷ) νέων». 3. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος παρηκολούθει ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐν Κύπρῳ σπουδαιότητα τοῦ Λεοντίου δράσιν. Τῷ 1596 ἀπέστειλεν αὐτῷ ὁ Λεόντιος ὡς δῶρον ἐκλεκτὸν οἶνον ἐκ Κύπρου, ἐκδηλώσας ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτόν προσωπικῶς εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Πατριάρχης ἀπαντήσας καὶ εὐχαριστήσας αὐτῷ ἔγραψε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, «μεμενηκῶς δὲ κατὰ χώραν ὠρέλει τὴν ἐνέγκασαν, πράττων μὲν αὐτὸς ἀξία διδασχῆς καὶ διδάσκων ἀξία πράξεως, ἄλλους δὲ προκαταρτιζων

1. Φίλιππος Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 76.

2. Φίλιππος Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 77-78.

3. Μανθάλιον Παράνικα, ἐνθ' ἀν. σ. 163 σημ.

~~τῶν αὐτῶν ἐξομένους ἰχνῶν καὶ μηδὲν ἄλλως τῶν πατριακῶν τῆς ὀρθο-
δοξίας παρασυσταθείσας δογμάτων, τῶν γὰρ ἱερῶν περιτόλων νεωτερι-
σμῶς πᾶς εἰκότως ἀπελήλαται». 1) Τοιαύτην σημασίαν ἀπέδιδεν ὁ Μελέ-
τιος Πηγάς εἰς τὸ ἐν Κύπρῳ ἔργον τοῦ Λεοντίου καὶ τοιαῦτα αὐτῷ
συνίστα. Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ κατὰ τὸ αὐτὸ γραφεῖσιν, ἔτος ἀνεκοίνου ὁ
Μελέτιος Πηγάς εἰς τὸν ἀγαπητὸν αὐτῷ Λεόντιον τὰς στενοχωρίας καὶ
θλίψεις αὐτοῦ ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς,
τὰς ἀφορμὰς λαμβάνων ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἰησοῦτιῶν ἀπὸ Ρώμης
καὶ περιέγραφε τὰς ἐν τῷ «δυστήνῳ γένει τῶν Ἑλλήνων» ὀλεθρίας
αὐτῶν ἐνεργείας καὶ πεπλανημένας διδασχὰς καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν κινδύνους.~~

Ἦλπιζεν ὁ Μελέτιος ὅτι ὁ Λεόντιος Ἐπιστράτιος διὰ τῆς σαφοῦς καὶ
συντόνου διδασκαλίας αὐτοῦ θὰ κατώρθου νὰ μορφώσῃ τοὺς ἀμύντορας
τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, «μὴ ταῦτα καταμανθάνων, λέγει, ἀμέλει τὸν
ἐνόητα γε τρόπον τῇ ὀρθοδοξίᾳ καθά σοι καὶ ἄλλοτε ποτε προεγράψαμεν,
συνηγορῶν ἐκτρέφειν τοὺς καθ' ἡμᾶς τῶν πατρῶν ὑπερασπιζέσθαι
δυναμένους δογμάτων τε καὶ παραδόσεων, μηδὲν ἄλλως τοῖς δεινοῖς
ἠτιόμενος ἢ καμπτόμενος». Ἀποστέλλων δὲ πρὸς αὐτὸν ὡς μαθητὴν
Λεόντιόν τινα ἱεροδιάκονον παρακαλεῖ νὰ μορφώσῃ αὐτόν, καθιστάμενος,
διὰ τῆς παρασκευῆς ἐργατῶν τοῦ ἀμπελώου τοῦ Σωτήρος, εἰς τῶν προ-
μάχων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως «καὶ πάνυγε εἰς τῶν τυχόντων». 2. Κατὰ
τὸ ἐπόμενον ἔτος 1597 νέον μαθητὴν πρὸς τὸν Λεόντιον ἀποστέλλων
τὴν ἐξῆς χαριεστάτην ἔγραψεν αὐτῷ ἐπιστολὴν ὁ Πατριάρχης Ἀλε-
ξανδρείας Μελέτιος Πηγάς «Ἰδοὺ σοι, μὴ Λιβανίῳ, καὶ ἕτερον προσά-
γομεν Κακπαδόκην, οἱ μὴ Βασιλαιοὶ, φειθήσαντα μὲν παρ' ἡμᾶς ἐπὶ
παιδείᾳ ὡς παρὰ Λιβανίον οἱ Κακπαδόκαι, πρὸς ὑμᾶς δὲ παρ' ἡμῶν
παραπεμπόμενον ὥστε τυχεῖν αὐτόθι ὧν ἐνθαδε ἀπέτυχε. Καὶ τύχοι γε·
δίκαιον γὰρ εὐτυχεῖς εἶναι τῶν ἀγαθῶν τὰς καλὰς ὁρμὰς. Οὐδ' οὕδε
μέντοι ψευσθῆναι ἂν αὐτῷ τὰς ἐλπίδας ἠνεχόμεθα εἰμήγε αἱ τῶν πραγ-
μάτων περιπέτειαί τῆς τῶν γραμμάτων ἡμᾶς εἰργον καὶ ἀρδεΐας καὶ
ἐπιρροῆς. Ἐρρωσο» 3.

Ἐκ τῶν πολυτίμων τούτων ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου Πατριάρχου
Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Λεόντιον δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν μέχρι τινὸς
τὴν ἄλλως ἐξαιρετικὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν τῆς διδασκαλικῆς τοῦ Λεον-
τίου καὶ τῆς καθόλου αὐτοῦ δράσεως. Ταύτην δὲ λαμπρότερον χαρα-
κτηρίζει ἡ ἐξῆς τῷ 1598 ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λεοντίου ἀπαντητικὴ ἐπι-
στολὴ τοῦ Μελετίου Πηγά, ὅν, ὡς φαίνεται, εἶχε παραβάσει ὁ Λεόν-
τιος πρὸς τὸν φωτίζοντα καὶ θερμαίνοντα ἥλιον. «Ἐπαινέτην ἡμῶν ὡς

1. Α. Π. Κεραμέως, ἐνθ' ἀν. σ. 23.

2. Α. Π. Κεραμέως ἐνθ' ἀν. σ. 25. Νικηφόρου Καλογεῶν, ὁ Ἀποστο-
λικὸς Πατριαρχικὸς θρόνος Ἀλεξανδρείας, «Ἐδαγγελικὸς Κήριξ» Ἀθηνῶν,
Ζ'. 1863, σ. 1 2-114.

3. Α. Π. Κεραμέως, ἐνθ' ἀν. σ. 25.

ἡλίωv τὰς τε ἐπιτολάς καὶ τὰ μεσορανήματα, εἶτα τῶν ἐπαινουμένων ὑπαναχωρεῖν, ἢ τῆς φραύσεως καὶ ἠάλλημείης ἐστὶ καταγράφειν ἢ τῆς μετουσίᾳς ἀπελπίζειν, ὧν τὸ μὲν τῆς σῆς ἀγάπης καὶ εἰλικρινέως διαθέσεως, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας ἀλλότριον. Ἴσθι οὖν ἡμᾶς, οὐ μὲν οὖν ἀνίσχοντας ἢ δυσομένους ἡλίους ἢ Σελήνας ἀμφικύρτους, ἢ ἡμιτμήτους ἢ ὀλοφανεῖς, ἀλλὰ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀπαυγάσματα. Θαρραλέως γὰρ τοῦτο ἐρῶ, ἐπὶ τῇ τῆς εἰλικρινοῦς πίστεως λαμπηδόνι σεμνυνόμενος. Μετάλαβε τῶν πόνων, τὰς ἀμοιβὰς ἀποληψόμενος ὀπηνίκα φανερωθῆ ἐν ᾧ κεκρίμεθα Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐν δόξῃ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν ἀγῶσι ἢ ἀγωνίαις ἡμῶν μνημονεύετε, πολλοῖς θανάτοις προσπαλαιόντων. Ἐρρωσο, φίλον τέκνον τῆς ὀρθοδοξίας, οὐ ταύτης μόνος ἐχόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰς ταύτης μαρμαρυγὰς τὰς πελάζουσι διαπορθμεύων»¹.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη λαμπρῶς χαρακτηρίζει καὶ τὸν γράφοντα Μελετιὸν Πηγᾶν καὶ τὸν πρὸς ἐν ἀπευθύνεται Λεόντιον Εὐστράτιον, ὅστις ὡς «τέκνον τῆς ὀρθοδοξίας» ἐξηκολούθησεν ὠφελιμώτατα ἐν Κύπρῳ ἐργαζόμενος, ἐχόμενος μὲν τῆς ὀρθοδοξίας, ὡς ἔγραφε πρὸς αὐτὸν ὁ μέγας Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, τὰς μαρμαρυγὰς δὲ ταύτης διαπορθμεύων πρὸς τοὺς πελάζοντας αὐτὸν καὶ δὴ πρὸς τοὺς μαθητάς. Δυστυχῶς ἡ δράσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος, διότι ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν, ἀπέθανε κατὰ τὰ ἔτη 1600—1602 μόλις τὸ 35ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων. Ἐπέλαμψεν ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν Κυπρίων ὡς λαμπρότατον μετέωρον. Ἀλλ' ἀναμφιβόλως ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος εἰρηγήτησεν ἀνυπολογίστως τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀποκατασταθεῖσαν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ δι' ὅσων ζῶν ἔπραξε καὶ διὰ τῶν πολυαριθμῶν μαθητῶν, οὓς ἀνέδειξεν. Ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν Διδάσκαλος τῆς Κύπρου, κατὰ τὴν ἑναρξὴν τῆς νέας περιόδου τῆς ἱστορίας αὐτῆς καὶ ὁ ἐπιφανέστερος τῶν κατ' αὐτὴν κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου.

1. Ἀγαθαγγέλου Νινολάχῃ ἀρχιμ., (νῦν Ἐπισκόπου Χαλκιδῶν), Ἡ πρὸς τοὺς Κρήτας ἀλληλογραφία Μελετιοῦ τοῦ Πηγᾶ, ἢ προσετέθη τὸ περισπούδατον ἔργον αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, Ἐν Χαλκίδι 1908, σ. 83.